

*В.В. Онікієнко,
д-р екон. наук, проф.*

*V.V. Onikienko,
Doctor of Econ. Sci., Prof.*

*Д.Ю. Наумов
D.Yu. Naumov*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Abstract. Analyzing a large array of statistical data and results of the personal observations, the authors assess the state of the innovative activity of Ukrainian industry in section according to the economic activities. At the same time they point on the main problems, existing in concerned field of activity and suggest some principal measures, directed on the further stimulation of the innovation development sphere of Ukrainian industrial complex, realization of which will promote both high-technology progress of domestic industry and socio-economic national growth in whole.

Вступ. Стан і розвиток виробничо-технологічного та, відповідно, соціально-економічного потенціалу України залежить від стану і розвитку вітчизняної промисловості, яка займає в економіці нашої держави провідне місце: на неї припадає близько половини виробництва продукції (стабільно протягом останніх років більш ніж 48%), більш ніж 37% основних і оборотних коштів, 40% зайнятих найманих робітників, одна третина прямих іноземних інвестицій.

Світова фінансово-економічна криза суттєво негативно вплинула на розвиток промисловості України. Різне зниження світового попиту і обвальне падіння цін на світових товарних ринках на основні товари українського експорту призвели до значного падіння обсягів української зовнішньої торгівлі товарами та послугами (у листопаді 2008 р. скорочення порівняно з жовтнем 2008 р. склало 28,3%) та відповідного спаду вітчизняного промислового виробництва (у листопаді 2008 р. до листопаду 2007 р. – на 28,6%, до жовтня 2008 р. – на 15,2%). Найбільший вплив на загальне скорочення експорту у листопаді 2008 р. порівняно з жовтнем 2008 р. мало падіння експортних надходжень за такими групами: металургійної продукції – на 49,4%; продукції хімічної промисловості – на 34,1%; машинобудівної продукції – на 28,1%; продукції АПК – на 18,9% [6].

За даними Міністерства економіки України, за підсумками січня – квітня 2009 р. у промисловості в цілому відбулося падіння виробництва на рівні 31,9% (у

металургійному виробництві зменшення обсягів виробництва становило 43,8%, машинобудуванні – 53,7%, хімічній промисловості – 36,4%) [3]. У II кварталі 2009 р. порівняно з II кварталом 2008 р. реальний ВВП скоротився на 17,8% (за II квартал 2008 р. – зріс на 6,2%), номінальний ВВП склав 207,1 млрд. грн. Найбільше скорочення виробництва валової доданої вартості відбулося в будівництві – на 47,3%, переробній промисловості – на 33,0%, виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – на 20,3%, добувній промисловості – на 19,6%, торгівлі – на 17,6%, транспорті та зв'язку – на 8,6%.

Суттєве зменшення обсягів ВДВ зумовило зміни її частки у структурі ВВП. Питома вага переробної промисловості знизилась з 24,0% у II кварталі 2008 р. до 19,8% у II кварталі 2009 р., добувної промисловості – з 6,9% до 4,3%, будівництва – з 4,3% до 2,8%. Разом з тим зросли частки послуг фінансової діяльності з 6,7% до 8,4%, операцій з нерухомим майном – з 8,8% до 12,5%, транспорту та зв'язку – з 10,7% до 12,7% [4].

У квітні 2009 р. з України було експортовано товарів на суму 3,2 млрд. дол. США, що на 43,9% менше, ніж у квітні 2008 р. Обсяги експорту фактично стабілізувалися з січня на рівні близько 3,1 млрд. дол. США, що пояснюється різнонаправленою дією факторів: з одного боку, низьким зовнішнім попитом, особливо на продукцію машинобудування, і падінням цін на сировинні товари, насамперед продукцію чорної металургії, а з іншого боку – конкурентними перевагами експортерів унаслідок коливань обмінного курсу гривні. Майже за всіма групами, крім продукції АПК, експорт продовжує скорочуватись високими темпами порівняно з відповідним місяцем 2008 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Експорт української продукції у квітні 2009 р. *

	млн.дол. США	у % до загального експорту	Темпи приросту, %	
			до квітня 2008 р.	до березня 2009 р.
- металургійна продукція	1 042	33,0	-62,2	-6,6
- машинобудівна продукція	504	16,0	-42,8	-9,9
- продукція АПК	718	22,7	+56,0	-6,2
- продукція хімічної промисловості	296	9,4	-48,2	-1,4

* Джерело: Національний банк України [7].

Скорочення обсягів експорту справило визначальний вплив на скорочення загальних обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) починаючи з серпня 2008 р. і до цього часу. За даними Держкомстату України, у листопаді 2008 р. обсяги реалізованої промислової продукції були найменшими і становили 58 537,6 млн. грн., що зумовлюється наднизьким виробництвом у добувній промисловості –

3846,2 млн. грн.; виробництві коксу, продуктів нафтопереробки – 3229,5 млн. грн.; металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 7493,5 млн. грн.; виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування – 1480,5 млн. грн. При цьому варто відзначити, що з грудня 2008 р. на вказаних виробництвах спостерігається деяке покращення ситуації та зростання обсягів реалізованої продукції. Так, у травні 2009 р. загальний обсяг реалізованої промислової продукції склав 54 624,1 млн.грн., що порівняно з липнем 2008 р. та листопадом 2008 р. становило відповідно 70,4% та 111,9%; у тому числі: у добувній промисловості – 3846,2 млн. грн. (58,1%, 122,0%); виробництві коксу, продуктів нафтоперероблення – 3229,5 млн. грн. (57,1% та 128,9%); металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 7493,5 млн. грн. (48,9% та 144,6%); виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування – 1480,5 млн. грн. (111,2% та 135,8%).

Таким чином, можна констатувати, що внаслідок орієнтації на виробництво сировинної продукції та напівфабрикатів на експорт промисловість України потерпає від світової фінансово-економічної кризи значно більше, ніж технологічно високорозвинуті країни світу.

Постановка проблеми. Історично промислові підприємства та організації України не формувалися як цілісний комплекс незалежної держави. На жаль, за період трансформації економіки заходи, вжиті урядом на державному та регіональному рівнях, не забезпечили належного умонтування наявних науково-виробничих потужностей у промисловий комплекс, який відповідав би головним вимогам ринкової економіки. Нині промислому комплексу України залишаються притаманними традиційні технології періоду індустріалізації колишнього СРСР. Звідси випливає недосконалість технологічно-технічних, організаційно-кадрових та управлінських структур, незбалансованість у спеціалізації, кооперації та концентрації виробництва, деформованість пропорцій між окремими галузями.

Ключовим критерієм оцінки загального стану інноваційності економіки держави є показник наукоємності ВВП. Статистичні дані свідчать про негативну сталу тенденцію постійного зменшення Україною обсягів фінансування наукових досліджень і розробок. Так, за період 1998–2007 рр. наукоємність вітчизняного ВВП знизилась з 1,24 до 0,93% при середньому значенні цього показника за аналізований період на рівні 1,13% (табл. 2). Варто відзначити, що в 1990 р. цей показник становив 3,11%. У той же час наукоємність ВВП високорозвинутих країн у середньому становить 2,5%, зокрема Японії – 3,16%, США – 2,65%, Німеччини – 2,46%, Франції – 2,15%.

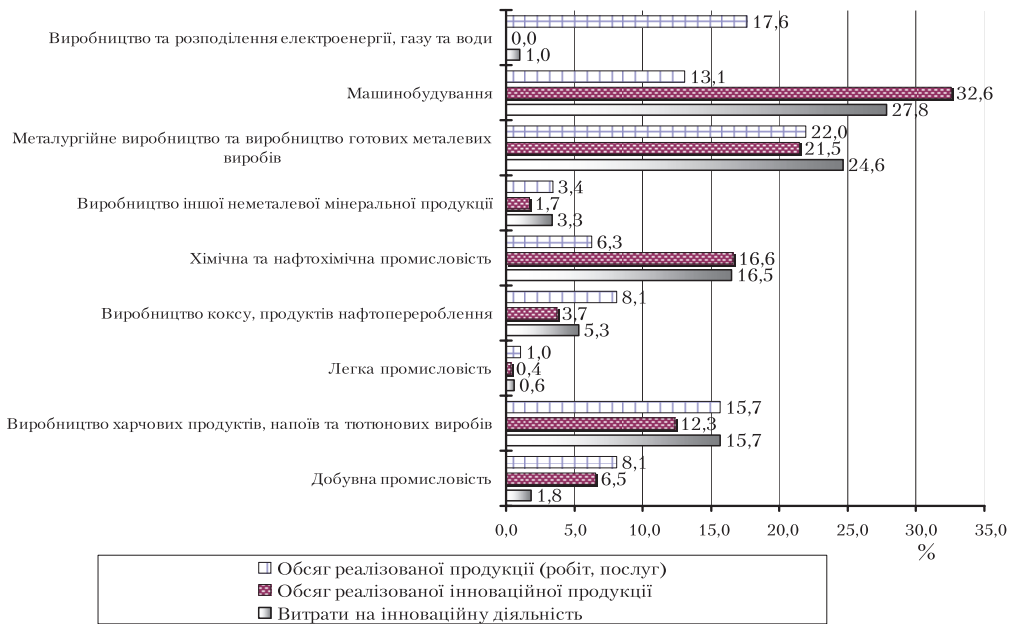
Таблиця 2

Динаміка питомої ваги витрат на наукові та науково-технічні роботи по країнах світу за 1998–2007 рр. (у відсотках до ВВП)*

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Середній показник
Японія	3,00	3,02	3,04	3,12	3,17	3,20	3,17	3,32	3,40	...	3,16
США	2,59	2,65	2,73	2,75	2,65	2,64	2,57	2,61	2,65	2,67	2,65
Південна Корея	2,34	2,25	2,39	2,59	2,53	2,63	2,85	2,98	3,23	...	2,64
Німеччина	2,27	2,40	2,45	2,45	2,49	2,52	2,49	2,48	2,54	2,54	2,46
Україна	1,24	1,21	1,16	1,11	1,11	1,24	1,19	1,09	0,98	0,93	1,13
Італія	1,05	1,02	1,05	1,09	1,13	1,11	1,10	1,09	1,13	...	1,09
Іспанія	0,87	0,86	0,91	0,91	0,99	1,05	1,06	1,12	1,20	1,27	1,02
Франція	2,14	2,16	2,15	2,20	2,23	2,17	2,15	2,10	2,10	2,08	2,15
Канада	1,76	1,80	1,91	2,09	2,04	2,04	2,08	2,05	1,98	1,88	1,96
Велика Британія	1,76	1,82	1,81	1,79	1,79	1,75	1,69	1,73	1,76	1,79	1,77
Бельгія	1,86	1,94	1,97	2,08	1,94	1,88	1,87	1,84	1,88	1,87	1,91
Швеція	...	3,61	...	4,17	...	3,85	3,62	3,60	3,74	3,60	3,74

* Складено та розраховано за даними DFAIT [11], Eurostat [12] та Держкомстату України [2].

Характеризуючи промисловість України, слід відмітити неефективну галузеву структуру виробництва. На галузі, що виробляють сировинну продукцію, матеріали та енергетичні ресурси, протягом 2005–2007 рр. середньозважено припадає майже 60,0% від загального обсягу промислового виробництва (рис. 1). Зокрема, середньозважена питома вага добувної промисловості у загальному обсязі промислового виробництва складає 8,1%, виробництва коксу, продуктів нафтоперероблення – 8,1%, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів – 22,0%, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – 17,6%. У той же час на наукоємні галузі (хімічну та нафтохімічну промисловість, машинобудування) припадає 19,3% від загального обсягу промислового виробництва; на соціально-орієнтовані галузі (виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; легка промисловість) – 16,7%.

Рис. 1. Розподіл обсягів реалізованої продукції, інноваційної продукції та витрат на інноваційну діяльність в Україні за видами промислової діяльності, % (середньозважено за 2005–2007 рр.)

За загальним обсягом витрат на інноваційну діяльність за період 2005–2007 рр. лідером серед галузей промисловості є машинобудування (рис. 1). Його частка становила 27,8%, а за обсягом реалізації інноваційної продукції – 32,6%; питома вага металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів склала, відповідно, 24,6% та 21,5%, хімічної та нафтохімічної промисловості – 16,5% та 16,6%, виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 15,7% та 12,3%.

За даними Держкомстату України, у 2007 р. загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність у промисловості становив 10 821,0 млн. грн. (у 2005 р. – 5751,6 млн. грн., 2006 р. – 6160,0 млн. грн.). Основний приріст витрат був забезпечений за рахунок таких галузей, як металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів – 2762,6 млн. грн. (+ 1499,9 млн. грн. до 2006 р., або на 118,8%), виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 1729,3 млн. грн. (+ 918,5 млн. грн., 113,3%), машинобудування – 2573,5 млн. грн. (+ 436,4 млн. грн., 20,4%), хімічна та нафтохімічна промисловість – 1591,7 млн. грн. (+ 339,2 млн. грн., 27,1%).

Таблиця 3

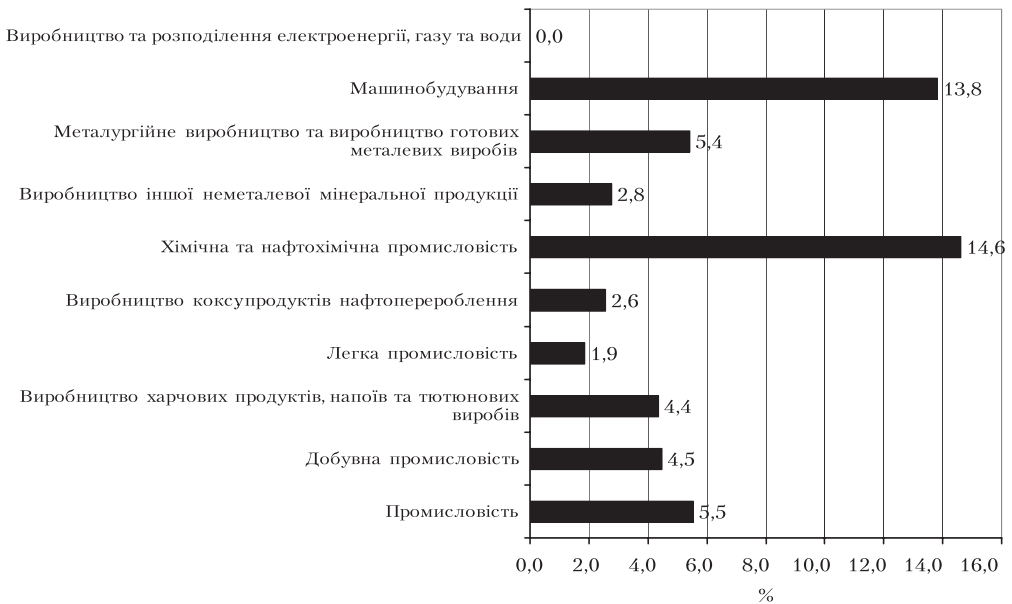
Динаміка обсягів реалізованої продукції, інноваційної продукції та витрат на інноваційну діяльність у промисловості України за 2005–2007 рр.*

	Рік	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)		Обсяг реалізованої інноваційної продукції (у фактичних цінах)		Витрати на інноваційну діяльність	
		млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
Промисловість	2005	468 562,6	100,0	24 995,4	100,0	5 751,6	100,0
	2006	551 729,0	100,0	30 892,7	100,0	6 160,0	100,0
	2007	717 076,7	100,0	40 188,0	100,0	10 821,0	100,0
Добувна промисловість	2005	38 867,1	8,3	1858,8	7,4	131,3	2,3
	2006	45 077,4	8,2	2459,9	8,0	79,7	1,3
	2007	56 348,6	7,9	1965,0	4,9	202,0	1,9
Переробна промисловість	2005	355 079,9	75,8	22 909,9	91,7	5551,9	96,5
	2006	405 466,3	73,5	27 977,3	90,6	6036,6	98,0
	2007	530 162,7	73,9	38 234,2	95,1	10 500,3	97,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	2005	76 329,1	16,3	3567,5	14,3	1 026,5	17,8
	2006	85 822,0	15,6	3759,6	12,2	810,9	13,2
	2007	109 959,9	15,3	4534,4	11,3	1729,3	16,0
Легка промисловість	2005	5014,2	1,1	107,4	0,4	36,1	0,6
	2006	6127,7	1,1	83,1	0,3	28,7	0,5
	2007	7034,1	1,0	148,7	0,4	74,3	0,7
Обробка деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	2005	3719,4	0,8	71,8	0,3	19,1	0,3
	2006	4454,6	0,8	95,0	0,3	20,4	0,3
	2007	5796,4	0,8	131,2	0,3	182,4	1,7
Целюлозно-паперове виробництво; видавничі діяльність	2005	11 617,2	2,5	815,5	3,3	40,8	0,7
	2006	13 490,6	2,4	1133,0	3,7	46,6	0,8
	2007	16 788,0	2,3	1070,0	2,7	303,4	2,8
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	2005	44 030,0	9,4	691,7	2,8	247,9	4,3
	2006	43 895,5	8,0	454,0	1,5	197,1	3,2
	2007	52 527,7	7,3	2444,1	6,1	761,0	7,0
Хімічна та нафтохімічна промисловість	2005	30 161,6	6,4	4438,7	17,8	910,8	15,8
	2006	35 249,7	6,4	5205,7	16,9	1252,6	20,3
	2007	43 911,4	6,1	6323,0	15,7	1591,7	14,7
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	2005	103 331,4	22,1	3385,5	13,5	1577,8	27,4
	2006	120 660,5	21,9	7897,3	25,6	1262,7	20,5
	2007	157 450,5	22,0	9354,2	23,3	2762,6	25,5
Машинобудування	2005	59 668,1	12,7	9159,9	36,6	1619,3	28,2
	2006	68 730,6	12,5	8768,3	28,4	2137,1	34,7
	2007	98 339,9	13,7	13 388,3	33,3	2573,5	23,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2005	74 615,6	15,9	-	-	68,4	1,2
	2006	101 185,3	18,3	-	-	43,7	0,7
	2007	130 565,4	18,2	-	-	118,7	1,1

* Складено та розраховано за даними Держкомстату України [5].

У 2007 р. загальна реалізація інноваційної продукції промисловими підприємствами склала 40,188 млрд. грн., або 5,6% обсягу реалізованої промислової продукції, у тому числі у добувній промисловості – 1,965 млрд. грн. (3,5%), виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 4,534 млрд. грн. (4,1%), легкій промисловості – 0,149 млрд. грн. (2,1%), виробництві коксу, продуктів нафтоперероблення – 2,444 млрд. грн. (4,7%), хімічній та нафтохімічній промисловості – 6,323 млрд. грн. (14,4%), виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції – 0,744 млрд. грн. (2,7%), металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 9,354 млрд. грн. (5,9%), машинобудуванні – 13,388 млрд. грн. (13,6%) (табл. 3).

Середньозважена питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції в Україні за видами економічної діяльності за 2005–2007 рр. наведена на рис. 2.

Рис. 2. Питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції в Україні за видами промислової діяльності, % (середньозважено за 2005–2007 рр.)

Таким чином, низькотехнологічні галузі промисловості, які зорієнтовані на виробництво експортної продукції з низькою доданою вартістю, створюють загрозу перетворення України в технологічно відсталу державу, сировинний придаток розвинутих країн. В умовах відсутності проведення структурних реформ неможливо забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток держави. Для України життє-

во необхідним стає підвищення конкурентоспроможності економіки, прискорення технологічної модернізації виробництва і, що найважливіше, структурної перебудови суб'єктів господарської діяльності шляхом активації залучення інвестицій та впровадження інновацій.

Аналіз досліджень та публікацій. Інноваційний шлях розвитку є стратегічним пріоритетом держави. Разом з тим, як ще у 2000 р. наголошував академік НАН України, президент НАНУ Б.Є. Патон [8], "... слід відверто визнати, що переходу на інноваційну модель розвитку досі не відбулося. Хоча останнім часом фіксується певне збільшення обсягів валового внутрішнього продукту, складова прогресивних інноваційних змін у цьому збільшенні практично відсутня. Необхідні передумови стабільного економічного зростання на основі інноваційного розвитку, по суті, не створені. Це, на нашу думку, має стати одним з гірких уроків попереднього періоду і неодмінно повинно бути враховане при визначенні конкретних шляхів реалізації обраної стратегії розвитку... Найголовніше, що перешкоджає переходу до інноваційної моделі розвитку економіки України, це відсутність справжнього розуміння, і не на словах, а на ділі, життєвої необхідності та виняткової важливості інновацій з боку існуючого в країні менеджменту. Причому таке нерозуміння спостерігаємо як на рівні відповідних органів державного управління, так і на рівні переважної більшості виробничих підприємств незалежно від їхньої форми власності". На превеликий жаль, в Україні за минулі роки не відбулося суттєвих позитивних зрушень в інноваційних процесах, а сучасний стан справ у цій сфері унеможливує подальший розвиток вітчизняної економіки.

Дослідженням у цьому напрямі присвячені теоретичні і науково-прикладні роботи та дослідження таких відомих вчених, як О. Амоша, Б. Данилишин, А. Гальчинський, В. Геєць, Ю. Макогон, Б. Патон, Ю. Пахомов, В. Полохало та багатьох інших науковців і дослідників.

Метою даної статті є аналіз інноваційної активності вітчизняної промисловості за видами промислової діяльності, зокрема металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів; виявлення наявних проблем та обґрунтування державних стратегічних цілей і пріоритетів, шляхів стимулювання інноваційної активності підприємств, реалізація яких сприятиме як високотехнологічному розвитку промисловості, так і соціально-економічному розвитку держави в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукоємність промислової продукції, що обчислюється як відношення загальних видатків на наукові та науково-технічні роботи до обсягів реалізованої продукції, у 2007 р. загалом по Україні склала 0,35% (середньозважено за 2005–2007 рр. – 0,42%), що в п'ять разів менше за показник провідних країн світу, середнє значення якого становило 2,11% (табл. 4). Оскільки протягом 2005–2007 рр. в Україні спостерігається значне коливання значень цього показника, нами було розраховано середньозважений показник за аналізований період, який, на нашу думку, дозволяє здійснити більш коректне зіставлення України з країнами світу.

Таблиця 4

Середні показники наукоємності окремих видів промислової діяльності по країнах світу за 1998–2003 рр. *

Вид промислової діяльності	Японія	США	Півд. Корея	Німеччина	Україна	Італія	Іспанія	Франція	Канада	Велика Британія	Бельгія	Швеція
Загалом по промисловості	3,37	3,02	1,52	2,56	0,417	0,68	0,60	2,19	1,38	2,17	1,71	4,02
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,80	0,34	0,27	0,17	0,036	0,10	0,13	0,33	0,15	0,40	0,36	0,41
Хімічна та нафтохімічна промисловість	4,64	3,05	0,86	3,24	0,285	0,89	0,93	3,06	1,18	4,65	3,00	6,90
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерного палива	0,39	0,78	0,38	0,22	0,086	0,11	0,25	0,63	0,24	1,77	0,38	0,36
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	1,10	0,55	0,29	0,54	0,199	0,11	0,23	0,54	0,54	0,32	0,79	0,81
Машинобудування	6,64	7,53	3,23	3,61	2,261	1,52	1,61	4,29	6,50	3,00	4,87	7,20
виробництво машин та устаткування	3,36	2,41	1,10	2,33	1,914	0,65	1,06	1,80	1,09	2,28	2,10	3,73
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	8,31	10,01	4,00	4,92	1,107	2,73	2,05	5,77	10,61	3,43	7,10	9,73
виробництво транспортних засобів та устаткування	3,56	5,28	2,82	5,41	3,943	2,78	1,11	3,57	1,09	4,33	0,77	6,29
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,32	0,08	0,74	0,13	0,132	0,19	0,27	0,78	0,53	0,28	0,33	0,47
Місце по виробництву сталі у світі	2	3	6	7	8	10	13	14	16	17	18	30

* Розраховано та складено за даними OECD [13] та Держкомстату України [5].

** По Україні наведені середньозважені значення, розраховані за даними 2005–2007 рр.

В Україні за період 2005–2007 рр. найбільший середньозважений показник наукоємності серед врахованих видів промислової діяльності має машинобудування – 2,26% (виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – 3,943%); найменший – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 0,036%. У металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів цей показник склав 0,199%.

Найбільші середні значення наукоємності по аналізованих країнах світу мають хімічна та нафтохімічна промисловість – 2,95% (хімічне виробництво – 4,56%), машинобудування – 4,55% (виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – 6,24%); найменші – обробка деревини та виробництво виробів з деревини – 0,20%, виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 0,32%, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 0,38%, металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів – 0,53%.

Таблиця 5

**Зведені показники наукоємності промислової продукції
аналізованих країн світу та України*, %**

Вид промислової діяльності	Аналізовані країни світу**	G7***	Україна	Співвідношення показника країн світу до України, рази	
				до аналізованих країн світу	до G7
Загалом по промисловості	2,11	2,61	0,417	5,1	6,3
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,32	0,36	0,036	8,8	10,1
Хімічна та нафтохімічна промисловість	2,95	3,18	0,285	10,3	11,2
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки та ядерного палива	0,50	0,65	0,086	5,8	7,6
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0,53	0,62	0,199	2,7	3,1
Машинобудування	4,55	5,68	2,261	2,0	2,5
виробництво машин та устаткування	1,99	2,27	1,914	1,0	1,2
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	6,24	7,81	3,943	1,6	2,0
виробництво транспортних засобів та устаткування	3,36	4,39	1,688	2,0	2,6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,38	0,25	0,132	2,8	1,9

* Розраховано та складено за даними OECD [13] та Держкомстату України [5].

** Аналізовані країни світу – Японія, США, Південна Корея, Німеччина, Італія, Іспанія, Франція, Канада, Велика Британія, Бельгія, Швеція.

*** G7 – Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Велика Британія, США.

Глибину відставання вітчизняної промисловості від провідних країн світу демонструють дані табл. 5. Так, наукоємність продукції основних галузей промисловості України в рази менша за аналогічні середні показники аналізованих розвинутих країн світу. Зокрема, у хімічній та нафтохімічній промисловості вона у 10,3 разу (по країнах G7 – 11,2 разу) нижча, у машинобудуванні – у 2,0 разу (2,2), металур-

гійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – у 2,7 разу (2,1), виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – у 2,8 разу (2,1). Якщо зіставити українські показники з показниками окремих провідних країн, відставання вітчизняної наукоємності продукції буде ще більшим.

Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів є базовим видом промислової діяльності в Україні, що справляє визначальний вплив на розвиток вітчизняної економіки – від сільського господарства до інформаційної сфери, і в першу чергу на машинобудування, яке є найбільшим споживачем металопродукції та виробником наукоємної продукції. Ось чому важливо підтримувати високий науково-технічний рівень продукції чорної металургії України, а відтак її конкурентоспроможність. Саме цьому і має сприяти активна інноваційна діяльність.

Розглянемо основні етапи інноваційного процесу в промисловості України з деталізацією по металургійному виробництву та виробництву готових металевих виробів.

Хоча Україна й отримала у спадок від колишнього СРСР досить потужний науково-дослідницький потенціал, кількість вітчизняних наукових організацій за останній період неухильно скорочується, в тому числі у сфері технічних наук, пов'язаних з дослідженнями в чорній металургії. Так, якщо у 2000 р. загалом в Україні налічувалося 1490 наукових організацій, у тому числі у сфері технічних наук – 881 (59,1% до загальної кількості), то у 2007 р. вона зменшилась відповідно до 1404 та 692 (49,3%) [10]. Отже, якщо загальна кількість наукових організацій скоротилась на 5,8%, то у сфері технічних наук скорочення становило 21,5%. Можна впевнено стверджувати, що тенденція скорочення була характерна і для установ, які безпосередньо займалися науковими дослідженнями в чорній металургії.

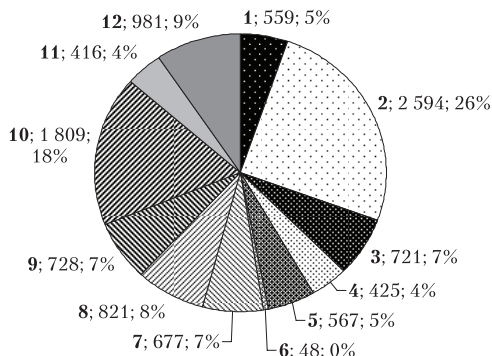
Наявність негативних тенденцій підтверджує і показник чисельності фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи. Їх кількість в галузі технічних наук становила у 1995 р. – 129 499 осіб, у 2000 р. – 75 000 осіб, у 2006 р. – 54 782 особи, тобто за цей період вона скоротилась у 2,4 разу. Разом з тим, загальна чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи, за цей період зменшилось лише в 1,7 разу. Випереджаюче падіння чисельності фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи саме з технічних наук, свідчить про прогресуюче звуження можливостей трансферу технологій, а відтак – все більше віддалення економіки України від економіки знань, яка стрімко набирає обертів у розвинутих країнах.

Наукові досягнення в технічних науках визначальною мірою впливають на технічний рівень продукції чорної металургії, тому зменшення кількості наукових організацій (відповідно і фахівців) у галузі технічних наук безпосередньо негативно позначається і на науково-технічному забезпеченні галузі.

Статистичні дані Держкомстату України свідчать також про довготривалу негативну тенденцію в трансфері знань від науки до промисловості. Так, якщо у 2000 р. впровадженням інновацій займалися 1705 промислових підприємств (або 18,0% до

загальної кількості промислових підприємств), у тому числі мали витрати за напрямом дослідження і розробки 436 підприємств (4,6%), то за підсумком 2007 р. таких підприємств було тільки 1472 (14,2%) і витрачали кошти на внутрішні НДР 285 підприємств (2,7%) та на зовнішні НДР – 144 (1,4%)¹.

Серед інноваційно активних підприємств у 2007 р. найбільша частка припадала на підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 25,1% (2594 підприємства) та машинобудування – 17,5% (1809). Питома вага таких підприємств з металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів становить 7,0% (728 підприємств). При цьому слід зазначити, що за період 2005–2007 рр. кількість інноваційно активних підприємств з металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів збільшилася з 54 до 90 одиниць (або в 1,7 разу) при зростанні їх по промисловості в цілому в 1,5 разу (з 810 до 1186 одиниць). Структура інноваційно активних підприємств України за видами промислової діяльності у 2007 р. наведена на рис. 3.

Рис. 3 . Структура інноваційно активних підприємств України за видами промислової діяльності у 2007р.

1 – добувна промисловість; 2 – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; 3 – легка промисловість; 4 – обробка деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів; 5 – целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність; 6 – виробництво коксу, продуктів нафтопереробки; 7 – хімічна та нафтохімічна промисловість; 8 – виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції; 9 – металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів; 10 – машинобудування; 11 – інші галузі промисловості; 12 – виробництво та розподілення електроенергії, газу та води.

За видами промислової діяльності розподіл підприємств за критерієм інноваційної активності виглядає таким чином. У 2007 р. найбільша питома вага інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств² була у виробництві коксу та продуктів нафтопереробки – 33,3%, хімічній та нафтохімічній промисловості – 21,6% (хімічне виробництво – 30,4%), машинобудуванні – 23,3% (виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – 27,6%, виробництво

² Розраховано за даними Держкомстату України [5].

транспортних засобів та устаткування – 25,0%). Найменші значення цього показника спостерігались у легкій промисловості – 10,5%, добувній промисловості – 5,9%, виробництві та розподіленні електроенергії, газу і води – 6,1%.

У металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів порівняно з загальнопромисловими показниками ситуація дещо краща. Так, питома вага підприємств галузі, які займалися інноваційною діяльністю, у 2007 р. становила 15,0% від загальної кількості (109 підприємств). З них виконували внутрішні НДР 15 підприємств (13,8%), зовнішні НДР – 19 підприємств (17,4%). По промисловості ці показники загалом становлять, відповідно, 285 (19,4%) та 144 (9,8%) підприємства. При цьому варто зазначити, що Держкомстатом України у 2007 р. було змінено форму надання статистичної інформації, що унеможливило коректне зіставлення з попередніми періодами. Зокрема, статистичні дані за напрямом дослідження і розробки до 2006 р. надавались включно одним спільним показником, а з 2007 р. вони надаються окремо по внутрішніх НДР і зовнішніх НДР. У той же час нова форма надання статистичної інформації дозволяє зробити припущення щодо існування ще однієї негативної тенденції – збільшення кількості сторонніх інновацій (у тому числі закордонних) при одночасному зменшенні власних досліджень і розробок, що, беручи до уваги масштабність цієї проблеми, безумовно потребує додаткових наукових досліджень.

Підтвердженням того, що чорна металургія не справляє належного впливу на науково-технічний прогрес, є той факт, що із загального по економіці України обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт у 2007 р. в обсязі 6149,2 млн. грн. на металургійну галузь припадає всього 273,8 млн. грн. (4,5%), у 2006 р., відповідно, 5164,4 млн. грн. та 228,4 млн. грн. (4,4%), 2005р. – 5160,4 млн. грн. та 256,7 млн. грн. (5,0%). У 2007 р. найбільший обсяг за джерелами фінансування наукових та науково-технічних робіт припадає на кошти замовників (установ і організацій України та іноземних країн) – відповідно 40,5% (110,9 млн. грн.) і 17,8% (48,9 млн. грн.), а також кошти державного бюджету – 35,9% (98,3 млн. грн.). Власні кошти підприємств становили 5,3% (14,5 млн. грн.). У 2006 р. розподіл за джерелами фінансування мав такий вигляд: кошти замовників установ і організацій України – 44,4%, іноземних країн – 21,3%, державного бюджету – 28,8%, власні кошти – 4,5%. У 2005 р. – відповідно 53,8%, 25,6%, 18,0% та 0,1%.

Таким чином, протягом 2005–2007 рр. фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами зазнало певних структурних змін: дещо збільшились частки фінансування за власні кошти підприємств – з 0,1% до 5,3% та за кошти держбюджету – з 18,0% до 35,9%, що є позитивною зміною. Проте варто відзначити, що загальний обсяг фінансування суттєво не збільшився.

За структурою наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів, у 2007 р. найбільшу питому вагу становлять науково-технічні розробки – 58,9% від загального обсягу та фундаментальні дослідження – 26,3% (табл. 6). При цьому питома вага фундаментальних і прикладних досліджень у

2007 р. порівняно з 2006 р. зросла, відповідно, на 5,7 та 0,1 процентного пункту, а порівняно з 2005 р. – на 6,7 та 3,8. Значно зріс і загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, – з 222,7 млн. грн. у 2005 р. до 305,0 млн. грн. у 2007 р.

Таблиця 6

Динаміка обсягів наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій України за видами промислової діяльності у 2005–2007рр., млн. грн.*

Вид економічної діяльності	Рік	Всього	У тому числі			
			фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	Науково-технічні розробки	Науково-технічні послуги
Всього по економіці	2005	4818,6	902,2	708,9	2406,9	800,7
	2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5
	2007	6700,7	1504,0	1132,5	3303,1	761,0
Промисловість	2005	2234,7	95,7	157,7	1655,8	325,5
	2006	2553,6	194,1	183,0	1908,9	267,5
	2007	2395,2	193,8	155,6	1757,7	288,2
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	2005	222,7	43,6	16,8	133,9	28,4
	2006	243,4	50,2	27,3	154,1	11,8
	2007	305,0	80,2	34,5	179,8	10,5

* Складено за даними Держкомстату України [5].

Ці дані свідчать про позитивну тенденцію часткової переорієнтації наукових організацій та наукового потенціалу, створеного в попередні роки, на перспективні фундаментальні і прикладні дослідження у металургійній галузі.

У 2007 р. частка витрат на інноваційну діяльність в обсягах реалізованої продукції по підприємствах з металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів склала 1,5%, що відповідає середньому показнику по промисловості.

За напрямками інноваційної діяльності у 2007 р. 90,5% коштів витрачалося на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів; на дослідження і розробки – 0,8%; на придбання нових технологій – 4,2% при середніх показниках по промисловості, відповідно, 68,8%, 9,1% та 3,0% (табл. 7).

Таблиця 7

Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності у 2005–2007 рр., %*

Вид промислової діяльності	Рік	дослідження і розробки	придбання нових технологій	виробничі проекти-вання, інші види підготовки виробництва з випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва	придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів	маркетинг та реклама	інші
Промисловість	2005	10,6	4,2	17,2	54,8	6,5	6,6
	2006	16,1	2,6	15,5	56,6	5,8	3,3
	2007	9,1	3,0	–	68,8	...	19,1
Добувна промисловість	2005	14,7	0,2	10,0	71,5	0,1	3,5
	2006	37,2	2,0	22,9	37,8	0,1	0,1
	2007	18,7	4,3	...	71,3	...	5,6
Переробна промисловість	2005	10,6	4,4	17,6	54,2	6,8	6,5
	2006	15,9	2,5	15,4	56,9	6,0	3,4
	2007	9,0	3,0	...	68,7	...	19,3
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	2005	0,2	11,2	2,4	57,5	20,3	8,4
	2006	1,2	5,0	2,1	59,9	27,4	4,5
	2007	1,8	0,6	...	87,0	...	10,7
Легка промисловість	2005	5,3	0,1	24,0	64,6	1,9	4,2
	2006	0,2	1,5	23,8	64,2	1,1	7,5
	2007	5,3	2,2	...	79,9	...	12,6
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	2005	–	1,3	0,0	84,8	0,1	13,8
	2006	0,0	–	0,0	84,2	0,6	15,2
	2007	0,6	–	...	99,3	...	0,1
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	2005	4,2	2,2	1,3	89,4	2,6	0,4
	2006	0,0	0,2	1,2	92,2	6,0	0,3
	2007	6,5	0,1	...	92,3	...	1,2
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	2005	3,2	–	1,2	79,4	0,5	15,8
	2006	11,0	8,4	15,5	57,9	1,0	6,2
	2007	3,3	1,4	...	84,6	...	10,7
Хімічна та нафтохімічна промисловість	2005	9,5	12,0	26,6	45,0	4,0	2,9
	2006	10,0	4,7	25,1	53,0	4,3	2,9
	2007	5,9	8,3	...	52,2	...	33,5
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	2005	0,8	0,2	18,2	79,2	0,4	1,2
	2006	2,2	0,1	5,4	90,8	0,4	1,2
	2007	0,8	4,2	...	90,5	...	4,5
Машинобудування	2005	29,4	0,7	24,9	26,6	7,4	11,1
	2006	36,1	1,3	22,5	32,5	3,2	4,4
	2007	23,9	1,1	...	34,5	...	40,4
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2005	3,9	0,4	3,3	71,6	0,1	20,8
	2006	9,7	13,8	14,1	61,9	0,4	0,1
	2007	0,8	0,0	...	72,6	...	26,5

* Розраховано за даними Держкомстату України [5].

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємства. Частка власних коштів в загальному обсязі фінансування по промисловості у 2007 р. склала 73,7%, переробній промисловості – 73,6%, металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 70,8%. Вагомим джерелом стає також кредитування, частка якого склала відповідно 18,5%, 18,8% та 28,0%. Кошти Держбюджету становлять відповідно лише 1,3%, 1,5% та 0,2%.

У металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів у 2007 р. витрачали кошти на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення 71,1% інноваційно активних підприємств, впроваджували нові технологічні процеси – 37,8%, освоювали виробництво інноваційних видів продукції – 36,7%. Слід також звернути увагу на те, що у вітчизняному металургійному виробництві відсутнє фінансування інноваційної діяльності з місцевих бюджетів та з позабюджетних фондів, що є негативним фактом, – адже у світовій практиці широко використовуються потужні інноваційні фонди, а до інноваційної діяльності активно залучається місцева влада.

За 2007 р. у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів впроваджено 58 нових технологічних процесів, в тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих, безвідходних – 31, або 53,4% від загальної кількості. У 2006 р. цей показник, відповідно, становив 56 та 24 (42,9%), у 2005 р. – 85 та 39 (45,9%). При цьому варто звернути увагу на той негативний факт, що суттєве зростання частки маловідходних, ресурсозберігаючих, безвідходних технологічних процесів більшою мірою забезпечено за рахунок зменшення загальної кількості впровадження нових технологічних процесів.

Питома вага реалізованої інноваційної продукції за межами України від загального обсягу реалізованої інноваційної промислової продукції становила у 2005 р. 50,0%, 2006 р. – 41,4%, 2007 р. – 36,5%; у переробній промисловості відповідно 52,9%, 44,8%, 36,7%; по підприємствах з металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів – 50,8%, 63,3%, 52,8%.

Висновки. Однією з найбільших проблем розвитку вітчизняної економіки є деформація структури промислового виробництва. У структурі продукції промисловості протягом останніх років зростала частка продукції галузей нижчих технологічних укладів (добувної промисловості, обробної, електроенергетики та ін.). Відповідно зменшилася частка галузей з високим ступенем обробки і тих, які випускають переважно продукцію для кінцевого споживання: харчової і переробної, легкої промисловості, машинобудування тощо. Крім того, галузі, в яких спостерігається зростання, є і найбільш матеріало- та енергоємними.

Сировинна спрямованість виробничої структури, розрахована переважно на потреби експорту, робить промисловість і економіку в цілому надзвичайно залежними від кон'юнктури зовнішнього ринку, стримує розвиток внутрішнього ринку і звужує національні можливості щодо розвитку економіки. Незважаючи на значний вплив експортної орієнтації на розвиток виробництва, вона також є стимулятором випуску продукції експортного виробництва, що сприяє відтворенню сировинної

орієнтації економіки та збереженню залежності динаміки цін на внутрішньому ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури.

У контексті формування інноваційного напрямку розвитку важливим є утвердження соціально орієнтованої ринкової економічної моделі та суспільного прогресу. Така модель, за максимальної орієнтації на соціальну сферу та її кількісні і якісні характеристики, сприяє формуванню нового сегмента зайнятості. Саме тому важливим фактором, який визначає тенденції функціонування такого сегмента зайнятості, є інноваційно-технологічна домінанта розвитку зайнятості. Цей фактор тривекторний.

Перший вектор, більш чітко виражений і навантажений, можна тлумачити як промислову домінанту розвитку ринку праці та сфери зайнятості. Промисловість країни як важливий сектор соціально-економічного розвитку впливає на результати функціонування всієї економічної системи, є інтегратором науково-технічних досягнень, локомотивом трансформаційних перетворень держави. Наші дослідження свідчать, що ринок праці промислового сектору економіки є одним з головних серед галузевих ринків праці, оскільки він значною мірою формує зайнятість. Відіграючи таку багатоаспектну роль у взаємодії з іншими сферами, промисловість може забезпечувати перехід українського суспільства до постіндустріального інформаційного стану. Однак структурні трансформації у промисловому виробництві поки що заважають вирішенню проблем соціальної переорієнтації економіки та розвитку науково-технічного прогресу; людський потенціал країни є малозатребуваним, а національні ресурси – недовикористовуваними. У зв'язку з цим розподіл працівників за видами промислової діяльності також не відповідає інноваційним стандартам: домінуючою є зайнятість у добувній промисловості, виробництві та розподіленні електроенергії, газу і води, металургії; відбулося необґрунтоване, з погляду перспективного розвитку, випереджаюче скорочення чисельності промислово-виробничого персоналу в галузях, що виробляють кінцеву продукцію, та високотехнологічних і наукоємних галузях. Щодо металургійних підприємств, то вони відзначаються великою загальною чисельністю зайнятих, оскільки технологічні процеси є складними і вимагають значних трудових затрат. Цей факт, крім інших, визначає і високу концентрацію працюючих у галузі.

Другим вектором можна вважати науково-технологічну озброєність праці, орієнтацію на неперервне впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво. Інноваційна діяльність суттєво впливає на обсяги та ефективність виробництва, а відтак – на формування продуктивної зайнятості населення і стан регіональних ринків праці. Довготривалий занепад інноваційної діяльності призвів до незворотного знищення значної частини виробничого апарату та втрати кваліфікації значної кількості працівників. Інноваційні процеси в промисловості мають переважно екстенсивний характер, оскільки інноваційна продукція освоюється здебільшого шляхом використання наявного обладнання і технологій; суттєво скоротилась частка принципово нової продукції, експорт засобів виробництва суттєво перекивається імпортом. На металургійних підприємствах питання збереження у

працівників професійних навичок є особливо актуальним, оскільки галузі притаманні високі вимоги до кваліфікації працівників, які не здобуваються швидко, а потребують досить тривалого часу. Тому завдання збереження високих кваліфікаційних і професійних навичок є одним з основних в політиці залучення працівників до трудової зайнятості.

Третій за вагою вектор пов'язаний з трудозберігаючим використанням людських ресурсів. За роки економічних реформ на підприємствах України поглибилась кількісна невідповідність між наявною та необхідною робочою силою через нерівноважне падіння обсягів ВВП і зайнятості. Про це свідчать майже трикратне зниження продуктивності суспільної праці та наявність значних обсягів прихованого безробіття в усіх галузях економіки. Інноваційний розвиток чорної металургії України великою мірою залежить від формування кадрового потенціалу і становлення нового за сутністю людського капіталу як найважливішого елемента інноваційної економіки.

Головними чинниками недостатньої інноваційної активності металургійних підприємств є:

- недосконалість чинного законодавчого і нормативно-правового забезпечення активного функціонування галузі, в тому числі щодо захисту прав інвесторів;
- вкрай низький обсяг бюджетного та приватного фінансування наукових і конструкторських досліджень, що мають галузеве та державне значення, а також відсутність важелів та можливостей державного впливу на приватний капітал щодо фінансування наукових досліджень.
- обмежений попит на високотехнологічну інноваційну продукцію на внутрішньому ринку; відсутність необхідного обсягу замовлень, здатного компенсувати витрати на розробку та освоєння нових видів продукції;
- відсутність державного механізму стимулювання інноваційної діяльності підприємств.

Враховуючи існування значних проблемних моментів переходу на інноваційний шлях розвитку, важливим є формування системи стратегічних цілей і пріоритетів, реалізація яких дозволить поліпшити процеси високотехнологічного розвитку металургійного комплексу в цілому.

Стратегічні цілі і пріоритети розвитку:

- структурна перебудова галузі, зменшення питомої ваги сировинної частини комплексу, ліквідація надлишкових потужностей у виробництві чавуну, вуглецевої сталі звичайної якості;
- реструктуризація металургійного комплексу, розробка та впровадження інноваційних проєктів розвитку, інноваційних структур (технополіси, технопарки), передових ресурсозберігаючих технологій з метою максимальної економії сировинних та паливно-енергетичних ресурсів;
- розвиток мінерально-сировинної бази та покращення якості сировини;
- технічне переоснащення першого, другого і третього металургійних переділів на базі ресурсозберігаючих екологічно чистих технологій;

- освоєння виробництва нових конструкційних і функціональних матеріалів, у тому числі з високими характеристиками міцності та точності;
- сертифікація продукції і систем управління її якістю за міжнародними стандартами з метою підвищення конкурентоспроможності продукції на світових ринках;
- забезпечення сприятливого інвестиційного клімату для підвищення обсягів внутрішніх та іноземних інвестицій;
- провадження малотоннажних гнучких металургійних виробництв кінцевої продукції;
- перенесення на металургійні заводи не тільки за класифікацією, а і в натурі металевого лиття для потреб машинобудування та інших видів діяльності, що підвищить якість готових виробів та відливок, збереже енергоресурси, насамперед за рахунок ліквідації повторної плавки шихтових матеріалів;
- спрямування державної політики на ефективне управління металургійним комплексом. Держава має підтримувати галузь, стимулюючи розвиток внутрішнього ринку металу і здійснюючи виважену фіскальну політику стосовно рентабельних підприємств [9, с. 75–76].

Загальна реалізація комплексного відновлення і модернізації основних фондів металургійної промисловості України, поліпшення інфраструктури потребує не менше 5 років та загальних інвестицій в обсягах понад 20,0 млрд. дол. США.

Реалізація наведених напрямів дозволить також поліпшити розвиток сфери зайнятості шляхом:

- створення нових робочих місць на інноваційних виробництвах, структурах (підприємствах, технопарках, технополісах);
- розширення номенклатури виробництва, подібно до попереднього положення, дає можливість збільшити кількість робочих місць;
- зростання соціальних стандартів для працівників підприємств як результат впровадження нових інвестиційних проектів та їх функціонування і рентабельності;
- запровадження нових, екологічно чистих технологій дозволить покращити умови праці робітників, співвіднести їх зі світовими нормами техніки безпеки, що, в свою чергу, дасть змогу поліпшити стан здоров'я працюючого населення;
- розвиток соціальної інфраструктури, зростання надходжень до бюджетів міст, де розташовуються підприємства, поліпшення економічних параметрів районів локалізації виробництв.

З метою подолання негативного впливу на галузь кризових явищ, збільшення інноваційної активності металургійних підприємств, підвищення капітальних інвестицій в технічне переозброєння й модернізацію виробничих потужностей протягом зазначеного часу вважаємо за доцільне забезпечити на державному рівні:

1. Макроекономічну стабільність.
2. Прозору і послідовну політику регулювання тарифів на послуги природних монополій (електроенергія, газ, залізничні тарифи тощо).
3. Встановлення жорсткого контролю за формуванням цін на сировинні й

енергетичні ресурси та послуги як природних монополістів, так і приватних компаній; на загальний рівень і запровадження державних фіксованих та державних регульованих цін і внесення відповідних змін до Закону України “Про ціни і ціноутворення”.

4. Запровадження заходів з удосконалення антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій. Зокрема, невідкладним є створення передбаченого Законом України “Про природні монополії” незалежного органу регулювання транспортної галузі – Національної комісії регулювання транспорту, що забезпечить прозоре ціноутворення й рівноправні умови для учасників ринку перевезень відповідно до вимог СОТ і ЄС з одночасним скороченням штатної чисельності та видатків бюджету на утримання відповідних органів виконавчої влади і чітким розмежуванням функцій управління.

5. Здійснення комплексу фіскальних заходів, здатних знизити обсяги відволікання обігових коштів підприємств та прискорити їх обіг, покращити умови залучення фінансових ресурсів у модернізацію виробництва. Зокрема, найбільш дієвими можуть бути такі заходи:

- зниження податку на прибуток з 25% до 20%;
- зниження податку на дивіденди з 15% до 5% за умови цільового використання цих коштів на фінансування заходів з реконструкції й техпереозброєння виробництва. З метою недопущення нецільового використання наданих пільг впровадження суворого контролю з боку держави, що потребує розробки й прийняття відповідного нормативно-правового акту;
- зниження ставки податку на додану вартість до 17%;
- внесення змін до структури валових витрат підприємств шляхом збільшення норми витрат на поліпшення основних фондів та віднесення їх до валових витрат, що дозволить за короткий час вивести з експлуатації зношене та застаріле обладнання;
- звільнення від сплати податку на додану вартість і єдиного митного тарифу операцій з увезення на територію України обладнання, яке відповідає вимогам сучасного технологічного рівня та не виробляється на Україні;
- введення в податкову практику поняття інвестиційного кредиту, що передбачає звільнення від оподаткування частини прибутку, яка направляється на рефінансування [1];
- реалізація комплексу заходів щодо захисту і розвитку вітчизняного ринку металопродукції та машинобудування. Зокрема, прийняття таких першочергових державних програм з відновлення й модернізації:
  - газотранспортної системи України з можливим залученням інвестиційних коштів міжнародних фінансових установ;
  - комунального господарства із заміною водо-, паро-, газопроводів та тепло-трас;
  - залізничних і автомобільних доріг, мостів та іншої інфраструктури в контексті проведення заходів з підготовки до чемпіонату Європи з футболу 2012 р.;

- основних фондів Укрзалізниці, у першу чергу за рахунок закупівлі універсального вантажного рухомого складу (піввагонів) не менш як 10 тис. одиниць на рік, пасажирських вагонів, тягового складу (електровозів, тепловозів) тощо.

6. Збереження й розвиток власної наукової, науково-технічної та технологічної бази чорної металургії України.

На наш погляд, перспективи подальших досліджень у даному напрямку полягають у поглибленому вивченні та аналізі успішного досвіду інших країн, розробленні дієвого державного механізму активізації інвестиційно-інноваційних процесів в економіці України.

1. Бень Т. Методологічні підходи до формування власних інвестиційних ресурсів підприємства / Т. Бень, Я. Лоскутова // Економіка України. – 2003. – № 10. – С. 11–16.
2. Держкомстат України. Наукова та науково-технічна діяльність (1990–2008 рр.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Міністерство економіки України. Основні показники економічного та соціального розвитку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/info_boxes?art_id=38501&cat_id=38506
4. Міністерство економіки України. Промислове виробництво: підсумки січня – квітня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=78124
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2007 році : стат. зб. / за ред. Н. С. Власенко. – К. : ДП “Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України”, 2008. – 362 с.
6. Національний банк України. Аналітичний огляд “Оцінка стану платіжного балансу України у січні – листопаді 2008 року (за попередніми даними)” [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Balance/2008_PV/State_2008_pr.pdf
7. Національний банк України. Аналітичний огляд “Оцінка стану платіжного балансу України (за попередніми даними). Квітень 2009 року” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/Publication/Analytical/PV/State_2009_pr.pdf
8. Патон Б. Інноваційний шлях розвитку економіки України / Б. Патон // Вісник НАН України. – 2001. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/Portal/All/herald/2001-02/2.htm>
9. Промисловий комплекс України: економічні трансформації та пріоритети розвитку : [наукове видання] / Н.В. Тарасова, І.С. Калініченко, А.М. Горський, О.С. Зарудна ; за ред. Б.М. Данилишина. – К.: Наук. світ, 2005. – 182 с.
10. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Держкомстат України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Консультант, 2008. – 571 с.
11. Department of Foreign Affairs and International Trade Canada (DFAIT). CANADA – ECONOMIC INDICATORS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.international.gc.ca/economist-economiste/index.aspx>
12. Eurostat. Gross domestic expenditure on R&D (GERD) percentage of GDP [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&code=tsiir020>
13. OECD. STAN Indicator RD intensity based on production. STAN Indicators Database 2005, Variables Notes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oecd.org/LongAbstract/0,3425,en_2649_34445_37606195_1_1_1_1,00.html
14. World Steel Association. World Steel in Figures 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldsteel.org/pictures/publicationfiles/WSIF09.pdf>